دیوان راغب

راغب (بلبل بنگالہ)

دیوانِ راغب

انّ من الشعر لحکمۃ وانّ من البیان لسحرا

الحمد للہ والمنہ

کہ این مجموعہ چغامہاے بلاغت آثار وترانہاے فصاحت بار

الموسوم بہ

دیوانِ راغب

(از نتائج افکار گہربار)

شاعر شیرین مقال وناظم عدیم المثال بلبل بنگالہ

جناب مولوی سیّد نظام الدّین صاحب بارک پوری۔ المتخلص بہ راغب

سابق وائس چیرمین بارک پور میونسپلٹی۔ ضلع ۲۴ پرگنہ

بنگالہ

باہتمام احقر محمد منظور حسن آروی

در مطبع ہندوستان پریس واقع کلکتہ طبع گردید

سنہ ۱۳۵۱ھ
۱۹۳۲ء

مولانا سید نظام الدین راغبؔ (بلبل بنگالہ)

سنہ ۱۳۵۱ ہجری

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حمد

کنم حمد آن خدائے دو جہان را — کہ پیدا در دہن کردہ زبان را
زمین را خوان نعمتہای خود ساخت — دہد در آب روزی ماہیان را
زخورشید و مہ و انجم سراسر — مزین کردہ است او آسمان را
درختان آفرید و کوہ و دریا — زگل آراستہ ہر بوستان را
بدریا داد اُو لولوئے لالا — بہ بخشید از کرم فیروزہ کان را
زحکمش می وزد ہر چار سُو باد — دہد ابر آب کام تشنگان را
ندارد قدرتش حد و نہایت — نباشد طاقت وصفش زبان را
بعالم از برائے رہنمائی — فرستادہ شہ پیغمبران را

مشو از رحمتش نومید راغب
کہ او بخشد گناہ عاصیان را

نعت

باعثِ ایجادِ جہان پادشہ ہر دو سرا
راست بود بر تنِ او جامۂ لَولَاکَ لَمَا

فخرِ رُسُل افسرِ کُل، ماہِ عرب، مہرِ عجم
از رُخِ پُر نورِ او خورشیدِ فلک یافت ضیا

رایتِ توحید برافراختہ در ملکِ عرب
بر سرِ او تاج فَتَحْنَا لَكَ بنہاد خدا

قالعِ ظلم و ستم و قامعِ بدعات و ضلال
حاکمِ مُلکِ کرم و خسروِ اقلیم سخا

نورِ دلِ پیر و جوان مردُمکِ چشمِ جہان
تازگیِ جسم و روان رونقِ بازارِ صفا

در شبِ معراج چو بنہاد بر افلاک قدم
داد خدا قرب خود او را و بگفت أَوْ أَدْنٰی

کس نتوان کرد رقم وصفِ رسولِ عربی
جان و دل راغبِ بیچارہ بر او باد فدا

غزل

بمیرم در فراقت گلعذارا
رُخ زیبائے خود بنما خدا را

رسیدہ بر فلک آہ و فغانم
اسیر دام غم گشتم قضارا

بگردم روز و شب در جستجویت
گہے در مصرم و گہ در بخارا

زدستت می کشم دائم ستمہا
سرِ خود میزنم بر سنگ خارا

بسوئے راغبؔ خستہ نگہ کُن
مئے وصلت بنوشانش نگارا

دیگر

اے زفروغ رُوئے تو عارض ماہ پُرضیا
مشک فشان ز بُوئے تو گشت نسیم جانفزا

کعبۂ عاشقان توئی قبلۂ بیدلان توئی
غنچۂ باغ جان توئی اصل اصول دوسرا

بردۂ از نگاہ مست صبر و شکیب و راحتم
جان و دلم ربودی از ناز و کرشمہ و ادا

پیشِ من آ شبے کہ بر دیدۂ خود نشانمت
بر من خستہ رحم کن دیدۂ لطف بر کشا

چون تو بتے نیافرید ایزدِ پاک در جہان
نقش خیال رُوئے تست در دل ہر شہ و گدا

کس بہ ثنائے آن نگار شعر نگفت زین نمط
ہر کہ بدید راغبؔ این شعر تو گفت مرحبا

دیگر

اے زتو سرسبز دائم نخلِ بُستانِ عرب — وے بتو شاداب ہر دم سنبلستانِ عرب

در گلستانِ عرب چون آن گل رویت شگفت — شور برخاست ازمیان عندلیبانِ عرب

شد ہوا عنبرفشان از نکہت جان بخشِ تو — باغِ رضوان شد خجل پیشِ گلستانِ عرب

کردہ لبریز ساغر از مئے عشق الٰہ — بیخبر زان مے شدند و مست مستانِ عرب

چرخ پُر آوازہ شد از نعرۂ توحید تو — غالب آمد دین تو بر جملہ ادیانِ عرب

بسکہ عالم را مسخّر کردہ از تیغ لطف — گشت عالم رام تو اے شاہ ذیشانِ عرب

زینہار آسودگی در گوشۂ بنگالہ نیست
خیمہ زن اے **راغب** نادان بدامانِ عرب

دیگر

بیا ساقی لبالب کن ز مے رطل گران امشب | بزن مطرب نوائے نے بکام دوستان امشب
منور شد ز نور روئے ریحان دامنِ صحرا | ز عکس عارضِ گل لعل گون شد بوستان امشب
مشام جان معطر شد ز بوئے باد مشک افشان | دمیده ذوقِ عشرت در دل پیر و جوان امشب
بہ بزم عیش شد جلوه فگن رخسارهٔ یارم | خجل شد پیش آن رخساره ماه آسمان امشب
چرا در گوشهٔ معبد چو زاہد معتکف باشم | جبین سائی کنم من بر در پیر مغان امشب
نهادم بر دل خود داغ عشق ساقی مهرو | کنم صرف شراب ارغوانی نقد جان امشب

زلطف ذوالمنن شهره شدی راغب بخوشخوانی
روانم تازه گشته زین کلام درفشان امشب

دیگر

بسکه می شوید کدورتهای غم از دل شراب
می برد گم گشتگان را بر سر منزل شراب

از شراب ناب روشن میشود دل همچو ماه
بالیقین حل میتواند کرد هر مشکل شراب

بزم یاران ست و فصل نو بهاران ساقیا
ساغرے درده که باشد زیبِ محفل شراب

بهر دفع غم قدح درکش به میخانه مدام
زانکه باشد داروئے درد دلِ بسمل شراب

گر تمنائے حیاتِ جاودانی باشدت
نوش کن شام و سحرای راغب بیدل شراب

دیگر

اے ز تو روشن چراغِ کائنات
وے بتو گلشن سرائے ممکنات

روئے تو ماہ ست یا مہرِ منیر
قد تو سرو ست یا شاخ نبات

در سر پیر و جوان سودائے تست
چو تو نیست ای جان بتے در سومنات

من شوم بر مطلب خود کامران
بر سر کوئے تو گر یابم وفات

ساقیا آن آب آتش گون کجاست
موسمِ گل میرود ہیہات ہات

بر کنار آب وہ جامم بدست
تا ز غمہائے جہان یابم نجات

کس نگفتہ شعر راغب اینچنین
می چکد از کلک تو آبِ حیات

دیگر

یک جرعہ مے زجام زرافشانم آرزوست
ساغر کشی بمحفل رندانم آرزوست

ہردم برآید از دلِ من شورِ اَلعَطَش
آبِ حیاتِ چاہِ زنخدانم آرزوست

چشم مرا بہ کحل جواہر چہ حاجت ست
اے باد خاک کوچہ جانانم آرزوست

شادست در کنار رقیب آن نگار لیک
من مبتلا بدردم و درمانم آرزوست

ہر بامداد نعرہ زنان میروم بباغ
مانند بلبلان گلِ بُستانم آرزوست

از صحبتِ شیوخ بسے فیض بُردہ ام
یک چند نیز صحبتِ مستانم آرزوست

راغب نسیم بوئے گل آورد از چمن
در ترک مے شکستنِ پیمانم آرزوست

دیگر

زاہدان را دیدہ ام در گوشۂ میخانہ مست
شیشہ مست و بادہ مست و ساقی و پیمانہ مست

مست دریا مست صحرا مست نخل بوستان
کوہ مست و کاہ مست و بیشہ و ویرانہ مست

مست راہب در کلیسا مست حاجی در حرم
برہمن در دیر مست و رند در خمخانہ مست

ہر کسے را مست و بیخود دیدہ ام اندر جہان
ابلہ و دیوانہ مست و عاقل و فرزانہ مست

دوش آمد پیشِ من دامن کشان آن مست ناز
خال مست و لعل مست و چشم جادوانہ مست

راغبؔ بیچارہ مست از جام جان بخش صنم
جسم مست و روح مست و ہم دل دیوانہ مست

دیگر

جرعۂ از جام سرشارم بس ست | قطرۂ از بحر زخّارم بس ست
کار صوفی سبحہ گردانی بود | گرچہ سبحہ نیست زنارم بس ست
ساقیا تا کے زمے ستم کنی | یک نگاہ مست دلدارم بس ست
روز روشن رفت در فکر معاش | بہر ذکر او شب تارم بس ست

خسروان دارند راغب تخت و بخت
مفلسم من بخت بیدارم بس ست

دیگر

بی صنم اندر جهان گلشن و گلخن یکیست
در نظرِ عاشقان دشت و نشیمن یکیست

آن دهن یار چون غنچۂ باغ ارم
لعل نگار من و چشمۂ روشن یکیست

در غمِ هجرش مدام نوشش کنم خون دل
بادۂ گلرنگ و این خون دلِ من یکیست

فصلِ خزان آمده این زمن ای عندلیب
خار و خس گلبن و عارض سوسن یکیست

راغب آشفته را با گل و گلشن چه کار
در نظرش هر زمان گلشن و گلخن یکیست

دیگر

الغیاث از حالِ دوران الغیاث
کارِ من شد آہ و افغان الغیاث

بُرد از من صبر و آرام و قرار
نرگس جادوئے جانان الغیاث

با کہ گویم وائے شرح دردِ دل
جُز وصالش نیست درمان الغیاث

در خیالِ روئے خوبش ہمچو شمع
خونِ دل ریزم بدامان الغیاث

می وزد بادِ خزان از چار سُو
کے بیاید نو بہاران الغیاث

کو نشان روئے گل در بوستان
کو نوائے عندلیبان الغیاث

ہر طرف راغبؔ پئے دیدار یار
می رود اُفتان و خیزان الغیاث

دیگر

مائیم و مے و ساقی و گلزار و دگر، ہیچ
شد مجلس ما خالی از اغیار و دگر، ہیچ

چنگ ست و نے و بربط و طنبور و مُغنّی
در دست بتے ساغر سرشار و دگر ہیچ

گاہے لبِ او بوسم و گاہے لبِ ساغر
روزان و شبان این بودم کار و دگر ہیچ

در دیر مغان مغبچۂ گفت بمن دوش
ناقوس ترا باید و زنّار و دگر، ہیچ

صوفی توئیُ و خلوت و تسبیح و مصلّٰی
مائیم و خیالِ رُخ دلدار و دگر، ہیچ

راغبؔ بجہان حاجتِ دُر و گہرت نیست
پُر دُر بود این دفتر اشعار و دگر، ہیچ

دیگر

نماید گر شبے آن جانِ جان رُخ
بگردد منفعل مہ پیش آن رُخ

ہمہ پیران و طفلان و جوانان
فدا سازند جان و دل بران رُخ

رُخ او روز و زلفِ او شب تار
منم حیران ازان زلف و ازان رُخ

بحمد اللہ چو نقش لوح سنگین
بود بر لوح جانم نقش آن رُخ

اگر آن رُخ بہ بیند عندلیبے
بگرداند ز سوئے بوستان رُخ

بسے دیدم رُخ زیبائے خوبان
ولے گاہے ندیدم آنچنان رُخ

گر آید پیش من آن بُت بہ تعظیم
نہم بر خاک راغبؔ ناگہان رُخ

دیگر

ساقیا میخانه ات آباد باد
جان پاکت تا بحشر شاد باد

آنکه از جامت نگشته جرعه کش
آه چنان بد زندگی برباد باد

یار من چون سوئے گلشن بگذرد
پیش قدش منفعل شمشاد باد

زلفِ او دامِ دل پیر و جوان
دل اسیر دام آن صیّاد باد

بلبلان در رقص و حالت آمدند
چون پیام نوبهاران داد باد

بر کنار جوئے راغب مے بنوش
گوش کن این پند و هر چه باد باد

دیگر

روشن رُخِ او دیدهٔ هر اہل نظر کرد
حق عشق او پیدا بدل جن وبشر کرد

بلبل بفغان آمد و گل جامہ دریدہ
چون سوئے چمن آن بتِ عیار گذر کرد

رندان سوِ میخانہ دویدند ز عشرت
ساقی ز مئے ناب چو پُر ساغر زر کرد

پیغام بہاران کہ بمرغانِ چمن داد
وز نکہتِ گل باد صبا را کہ خبر کرد

راغب بصد الحاح زدہ چاک گریبان
دامان خود آلودہ ہم از خونِ جگر کرد

دیگر

بی تو ای سرو روان جان من بر لب رسید
میکنم آه و فغان ناله ام گردون شنید

دوش تا وقت سحر میزدم بر سنگ سر
بسکه خوناب جگر از دو چشم می چکید

چون صبا در بوستان کرد احوالم بیان
گل ز حسرت آن زمان پیرهن بر خود درید

هست رؤیت بمثال بر رویت رشک هلال
منفعل گشته غزال چون دو چشمت بنگرید

راغب صحرا نشین شد اسیر غم ببین
در دلش ای نازنین خار هجرانت خلید

دیگر

بیا ساقی از بہر دفع خمار
زمے جام پُر کن بزیر چنار

مُغنّی بزن چنگ بر چنگ و عود
مُراد دل خستۂ من بر آر

زبانگِ عنادل چمن پُر صداست
روان تازہ گشتہ زباد بہار

دلا کوشش در عیش و مستی کنون
کہ کس نیست آگہ ز انجام کار

خوشا موسم گل کہ بر طرف جوئے
بود مے بدست بتِ گلعذار

چو خواہی کہ بینی گلِ باغ خلد
برو روُے یارم بہ بین اے ہزار

مرا داد دی پند پیر مغان
کہ راغبؔ مکن ترک مے زینہار

دیگر

گردم بہ جستجوئے صنم در بدر ہنوز
چون لالہ است داغِ غم بر جگر ہنوز

پیک اجل رسید ببالین من وے
پیکے زحال یار نداد م خبر ہنوز

در دیرہا بتان پریروئے دیدہ ام
امّا بتے ندیدم ازو خوبتر ہنوز

بس سال ومہ گذشت بامید وصل او
برمن نکرد آن مہِ خوبان گذر ہنوز

پُرشور شد ز نالۂ شبگیر من فلک
این نالہ ام نکرد در وے ہیچ اثر ہنوز

راغب مُدام سر بہ بیابان ہمی زنم
کس را ندیدہ ام زمن آوارہ تر ہنوز

دیگر

دمادم در کشم پیمانه امروز
شوم از خویشتن بیگانه امروز

ببوسم پایۂ رندانِ جهان را
نهم سر بر درِ میخانه امروز

روم در بوستان و پیش هر گل
زنم من نعرۂ مستانه امروز

شده مدهوش در کُنجِ خرابات
چو من هر عاقل و فرزانه امروز

هزاران جانِ شیرین باد یا رب
فدائے عارضِ جانانه امروز

بود گیسوئے او دامِ دلِ خلق
ز بویش شد خرد دیوانه امروز

منم **راغب** غلامِ چشمِ ساقی
شدم زان ساکنِ خمخانه امروز

دیگر

زنہار حالِ مفلسی از اغنیا مپرس | وز مفلسانِ دہر حدیثِ غنا مپرس
جز عشقِ شمع از دلِ پروانگان مجوئے | جز حالِ گل ز بلبلِ نغمہ سرا مپرس
دوشم بگفت پیرِ خرابات مے بنوش | وز صوفیانِ صومعہ سر خدا مپرس
جانا بیا کہ ز آتشِ ہجرت بسوختم | بر من نگاہِ لطف کن و ماجرا مپرس
اربابِ عشق را خبر از عقل و ہوش نیست | از طالبانِ حق سخن ماسوا مپرس
رفتند زیرِ خاک چو کاؤس و جم بسے | کارے کن و فسانۂ شاہ و گدا مپرس

راغبؔ برآرم از دلِ خود آہ آتشین
از من بجز حکایتِ رنج و عنا مپرس

دیگر

در مجلسِ رقیبان بہ نشست یارم افسوس
ہرگز نکرد رحمے بر حالِ زارم افسوس

او در کنار اغیار شادست وخرّم اکنون
من در فراق رویش بس بیقرارم افسوس

ہر لحظہ ہمچو مجنون سر میزنم بصحرا
چون لالہ داغ غمہا در سینہ دارم افسوس

دود از سرم بر آمد اشک از کنار رفتہ
یارب کے آید آن مہ اندر کنارم افسوس

صبر و قرار و راحت بُرد از دلم خیالش
جزُ آہ و نالہ راغب چارہ ندارم افسوس

دیگر

ما میکنیم طاعتِ پیران مے فروش | ما میکنیم خدمتِ رندان درد نوش
آن چشم جادوانۂ معشوق گلعذار | از ما بہ بُرد راحت و صبر و قرار و ہوش
ساقی بیا کہ مژدۂ ایام گل رسید | آمد ز خرمی دل پیر و جوان بجوش
عمرِ عزیز ہمچو حباب ست ہوشدار | فرصت شمر غنیمت و دائم بعیش کوش
از بہر اندفاع غم و رنج و اضطراب | در صحن لالہ زار مئے لعل گون بنوش
زاہد بسوئے بتکدہ رفتہ ز صومعہ | صوفی بکنج میکدہ ساغر کشیدہ دوش

راغب ببانگ چنگ اگر گوید این غزل
آید بباغ بلبل خوش لہجہ در خروش

دیگر

بیا ساقی از بادہ پُر کن ایاغ
کہ روشن شود زان دلم چون چراغ

نسیم بہاری وزد چار سُو
ز عشرت زند نغمہ بلبل بباغ

چمن عنبر افشان شد از بوئے گل
عیان شد گلستان ز ہر خار راغ

برقص آمدہ سرو در باغ و بید
سر سرو قمری بوجد ست و زاغ

بیار اے صبا بوئے زلفِ صنم
کہ گردد معطر ازان ہر دماغ

چنان مستم اے **راغب** از جام او
کہ دارم من از ہر دو عالم فراغ

دیگر

هرگز درین جهان نشدم کامران دریغ
کار من ست ناله و آه و فغان دریغ

عمرے گذشت لیک زغمهائے روزگار
یکدم نگشته است دلم شادمان دریغ

هر چارسو پدید شد آثار فتنها
معدوم شد نشان امان از جهان دریغ

گل رفت و خار ماند بگلزار بلبلا
هر شاخ شد برهنه زباد خزان دریغ

راغب کنون تو ترک سخن گوئی کن ازانکه
کس نیست قدردان سخن در جهان دریغ

دیگر

اے وائے در ہجر صنم عمر عزیزم شد تلف
یارب نمیدانم کہ کے دامان او آرم بکف

در دل خیال روئے او در سر ہوائے کوئے او
دائم بجُستِ جوئے او گردم چو مجنون ہر طرف

بے او ز فکر و رنج و غم سر بر سر زانو نہم
گرد دل دیوانہ ام زد لشکرِ اندوہ صف

چون عارضِ آن جانِ جان نبود گلے در بوستان
بر ماہرویان جہان او بسکہ میدارد شرف

آمد بگوشم این ندا کز بہر دفع دردہا
مے نوش کُن صبح و مسا راغب بابانگ چنگ و دف

دیگر

مدام ست آه و فغان کارِ عشّاق
رود جوئے از چشم خونبارِ عشّاق

بتانِ پریروئے آسوده خاطر
چه دانند حالِ دلِ زارِ عشّاق

عنادل مقیم اند در کُنجِ گلزار
بود کوئے اصنام گلزارِ عشّاق

فدا بر تو سازند عشّاق جان را
نگارا گر آئی بدیدارِ عشّاق

تو با کس مگو اندهِ خویش **راغب**
که کس در جهان نیست غمخوارِ عشّاق

دیگر

اے ہند شاد باش کہ آمد زمان گل | بر شاخ عندلیب شدہ نغمہ خوان گل
از طرف باغ بوئے گل آرد نسیمِ صبح | مسرور گشت خاطر ہر باغبان گل
ساقی بیار بادۂ گلگون و جام جم | مطرب بساز عود کنون درمیان گل
ما دل برنگ و بوئے گلستان نہادہ ایم | کردیم جان فدائے سرابوستان گل

پیر و جوان و طفل بگویند مرحبا
وقتیکہ بشنوند ز راغب بیان گل

دیگر

در جهان دارم بتے فرخندہ فال
بے نظیر و بے عدیل و بے مثال

مشعل بزم پریرویانِ دھر
پادشاہ کشور حُسن و جمال

رُوے خوبش رشک گلہاے چمن
پیش چشمش شد خجل چشم غزال

در سرم سودائے او باشد مُدام
در دلم ہر لحظہ اش آید خیال

ناصحا کے ترک عشق او کنم
ترک عشق او بود فکر محال

خسروان دارند گنج شائگان
مہر آن دلبر مرا گنج ست و مال

نیست ممکن زینہار اوصاف او
درکش اے راغب زبان از قیل وقال

دیگر

نام تو یا رسولؐ بقرآن چو خوانده ایم
چون عاشقانِ مست دل از دست داده ایم

گشته زبان ما چو شکر در دهان لذیذ
در وصف روئے خوب تو چون لب کشاده ایم

پا بر سریر عرش معلّٰی نهادهٔ
در فکر آن عروج تو حیران بمانده ایم

عفو گناه ما ز خدائے جهان بخواه
ما اُمّتان پُر گنه از ره فتاده ایم

در سر هوائے کوئے تو داریم یا رسولؐ
داغِ غمِ فراق تو بر دل نهاده ایم

راغب شفیع روز جزا شاه انبیاست
زان روئے در ثنائے او گوهر فشانده ایم

دیگر

چو مُرغانِ چمن در سر ہوائے بوستان دارم
بدل داغِ تمنّائے بہارِ بےخزان دارم

نباشد گرچہ ممکن دیدنِ رخسارِ حوران لیک
غمے نبود کہ در دُنیا بُتے شکّر دہان دارم

بعشقش گوئے سبقت بردہ ام بر جملگی عالم
سرِ میدان چوگان را فضائے لامکان دارم

نخواہد گشت بیرون از سرم سودائے او ہرگز
کہ نقشِ عارضِ گلگون او بر لوحِ جان دارم

ازان لبہائے شیرین بسکہ بوئے جان خود شنوم
وزان گیسوئے عنبر بو دلِ خوش درافشان دارم

بیا ساقی بکامم جرعۂ از جامِ جم بفشان
کہ دائم آرزوئے بادۂ چون ارغوان دارم

گریبان چاک سازم در خیالِ قدِ رعنایت
بیادِ روئے زیبایت دو چشمِ خونفشان دارم

نہ من بومم کہ سازم آشیان در کنجِ ویرانہ
ہُمایم آشیانِ خود با اوجِ لامکان دارم

بعصیان صرف کردم حیف نقدِ زندگانی را
اُمیدِ عفو راغب از خدائے دو جہان دارم

دیگر

موسم گل آمده کو ساقی و جام و ندیم
شد جہان از لطف و خوبی غیرت دار النعیم

چرخ پُر آوازہ شد از شورِ مرغانِ چمن
بوئے گل از جانبِ گلزار می آرد نسیم

از وفورِ جوشِ نکہت نوعروسانِ بہار
با غنا دل بہر جلوہ شادمان گشتہ سہیم

برکنارِ آب یک گاہے برقص و حالت ست
گہ یکے از خرمی در گوشۂ گلشن مقیم

گاہ خیمہ میزند در دامنِ صحرا یکے
میرود گہ یک بگلگشت گلستان چون نسیم

طالع فیروز دارم زانکہ دارم در جہان
ہمنشین نیک باطن مولوی عبدالرحیم[1]

مرجع فضل و کمال و منبع علم و ہنر
حق عطا کردش ذکا و فطنت و طبع سلیم

بے نظیر و بے عدیل و بے مثال و بے بدل
ہم خلیق و ہم شفیق و ہم عقیل و ہم فہیم

تازہ میگردد دلم را **راغب** از نام پاک او
باد ہر دم بر سرِ او سایۂ لطف کریم

[1] نام یکے از دوستان راغب ۱۲

دیگر ١١

ساقی بجام ریز مئے ناب دمبدم — آورد بوئے گل ز چمن باد صبحدم

فصل گل ست و دور جوانی و بزم عیش — ہنگام عشرت ست و نگار ست در برم

در باغ عندلیب بود مست و بے خبر — مستم کن از شراب و مخور غم ز بیش و کم

حالے دلم گرفت ز تقریر واعظان — مطرب بگو سرود با آواز زیر و بم

با کوئے یار خلد برین را چہ نسبت ست — خوشتر ز باغِ خلد بود کوئے دلبرم

سر بر در حرم بنہادند حاجیان — من سر مدام بر در بتخانہ می نہم

راغب حدیث عشق ز رندان مست پرس
جان کن فدائے ساقی مہرو و جام جم

دیگر

ماہتاب ست آن نگارم یا پری یا حور عین
نرگس ست آن یا بلا یا غارت ایمان و دین

لاله است آن یا عذارش یا گلِ باغِ ارم
غنچه است آن یا دہانش یا شکر یا انگبین

گوہر دُرج ملاحت مظہر حسن و جمال
نیست ہمچون او بُتے اندر نگارستان چین

چون بناز افگند روزے آن پری از رُخ نقاب
از فلک آمد تو گفتی مہر خاور بر زمین

سُوئے مشہد یکزمان گر بگذرد دامن کشان
ہمچو محشر شور برخیزد و فریاد از دفین

آسمان در دَور خود بسیار خوبان دید لیک
خوبتر صورت ندید از صورت آن نازنین

از سرم بیرون نخواہد شد ہوائے کوئے او
زانکه کویش خوشتر ست از باغ فردوس برین

کس نگفته در جہان راغب باین خوبی غزل
باد بر نظم تو ہر دم صد ہزاران آفرین

دیگر

رشکِ بتانِ جہان رُوئے تو اے جانِ جان | رُوئے تو اے جانِ جان رشکِ بتانِ جہان

دام دلِ عاشقان زلفِ پریشانِ تست | زلفِ پریشانِ تست دام دلِ عاشقان

چشمۂ آبِ روان چاہِ زنخدان تست | چاہ زنخدانِ تست چشمۂ آبِ روان

غنچۂ باغِ جنان پیشِ دہانت خجل | پیش دہانت خجل غنچۂ باغِ جنان

در دلِ پیر و جوان خانۂ خود کردہ | خانۂ خود کردہ در دلِ پیر و جوان

جانبِ من ناگہان یک نگہِ لطف کن | یک نگہِ لطف کن جانبِ من ناگہان

راغب شیرین بیان باد غلامت مدام

باد غلامت مدام راغب شیرین بیان

دیگر

ساقی بیار مے کہ گل آمد بہ بوستان
لبریز کن ز بہر خدا جام زرفشان

آورد باد صبح پیام بہارِ نو
سنبل دمید و لالہ بصحرا و ضیمران

گشتہ مشام خلق معطر ز بوئے گل
پرشور گشت چرخ ز گلبانگ بلبلان

ای دل بعیش کوش کہ فرصت غنیمت ست
فردا برون رویم ازین خانہ بیگمان

زاہد ز خانقاہ بزن خیمہ در چمن
برطاق نہ مرقع و تسبیح و طیلسان

ما عاشقانِ مست دل از دست دادہ ایم
تسبیحِ ماست ذکر خط و خال دلبران

شکر خدائے پاک کہ راغب دریں زمن
بگرفتہ ز تیغِ سخن جملگی جہان

دیگر

اے منوّر ماہ تابان از فروغ رُوئے تو
وے خجل شمشاد پیش قامت دلجوئے تو

مست شد آہو بصحرا چون دو چشمت بنگرید
مشک در نافہ نہان گشتہ ز شرم بوئے تو

رو بسوئے قبلہ چون آرم کنون اے نازنین
قبلہ و محراب من باشد خم ابروئے تو

زلفِ پیچان تو ناگہ دین و ایمانم ربود
بُرد از من عقل و ہوش آن نرگس جادوئے تو

تازہ میگردد دل افسردۂ من بالیقین
بوئے خوش و قتیکہ می آرد نسیم از سوئے تو

برفگن از رو نقاب اے ماہ خوبانِ جہان
تا جہان روشن شود چون صبحدم از روئے تو

راغبؔ خستہ ندارد آرزوئے توتیا
توتیائے دیدہ ہائے اوست خاک کوئے تو

دیگر

آمد بہار ساقی فرخندہ فال کو
گل در چمن شگفت مئے پرتگال کو

مستی عیش در دل پیر و جوان دمید
بربط کجا و مطرب شیریں مقال کو

با توتیائے دیدہ مرا اے صبا چہ کار
خاکِ درِ نگار خجستہ خصال کو

مُرغ دلم بدام غم و رنج شد اسیر
در حیرتم کہ گلشن حسن و جمال کو

باغ ست و بزم عشرت و نوروز و نو بہار
آرام جانِ راغب شوریدہ حال کو

دیگر

موسم عیش ست و ساقی و شراب مشکبو
بزم اُنس و صحن گلزار و نگار ماهرو

آشنائے مہربان ست و حریف رازدان
ہمنشین نیکنام ست و ندیم نیک خو

عندلیب خوشنوا بر شاخ گل شد نغمہ زن
مژدهٔ فصلِ بہار آرد نسیم از چار سُو

مطرب خوشخوان ببانگ چنگ میگوید غزل
ساقی گلرخ زمے پُر میکند جام و سبو

از وفور جوش مستی میرود گہ یک زہوش
گہ یکے در حالت ست و گہ یکے در ہائے و ہو

بسکہ شد رونق فزائے مجلس دور مُدام
راغب شیرین کلام و نکتہ دان و بذلہ گو

دیگر

شانه چون ای جان جانِ در زلف پیچان کردهٔ
خاطر مجموع ما را بس پریشان کردهٔ

بردهٔ جان و دلم از عشوهٔ اے نازنین
رخنها از غمزهٔ در دین و ایمان کردهٔ

در چمن چون از گل رویت نقاب انداختی
عندلیبان چمن را مست و حیران کردهٔ

مسکنِ خود کردهٔ اے ماهِ خوبان در دلم
بود ویرانه و لیکن باغِ رضوان کردهٔ

دام زلف و تیغ ابرو داری و تیر نگاه
بهر قتل ما مهیّا جمله سامان کردهٔ

دوش مهمانم شدی و ز جلوهٔ رخسار خود
خانه ام را سر بسر رشک گلستان کردهٔ

بیگمان راغب دلِ پیر و جوان و طفل را
شاد و خرّم زین کلام گوهر افشان کردهٔ

دیگر

گلے نیست در باغ چون روئے ساقی
بود رشک باغِ ارم کوئے ساقی

مشام جہان ست دائم معطر
زبوئے دلآویز گیسوئے ساقی

رہائی زدام غم ورنج یابم
گرم مے دہد بر لب جوئے ساقی

پیامم دہش اے نسیم سحر گہ
گذر چون کنی بر سر کوئے ساقی

چو از جسم بیرون رود جان راغب
سرش باد آنگہ بزانوئے ساقی

دیگر

بده ساقی شراب ارغوانی
که می بخشد حیات جاودانی

بزن مطرب نوائے چنگ و بربط
وزد ہر سو نسیم شادمانی

گل اندر بوستان خندان و لاله
کند بر شاخ بلبل نغمه خوانی

دلا او رعیش و مستی کوش اکنون
روم فردا برون زین دار فانی

بود ارکان عشرت در جہان چار
بہار و باده و یار و جوانی

مرا فرمودی پیر خرابات
که درکش جام باده تا توانی

بگوش جانِ من از عالم غیب
رسد ہر دم صدائے لَن تَرانِیْ

ز نور روئے آن سلطانِ خوبان
کند ہر خار و خس آتش فشانی

نگاہِ لطف بر من گر کند اُو
نه ترسم از بلائے ناگہانی

بیا راغبؔ بمحفل شعر برخوان
که شعرت خوشتر است از شعر شانی

دیگر

اے ہر زمان بر فرق تو زیبد کلاہ سروری
وے راست بر بالای تو باشد قبائے دلبری

بینند خوبان چون ترا گویند دو صد مرحبا
سازند جان و دل فدا بر روئے تو حور و پری

شادان ز تو گل در چمن نازان ز تو سرو و سمن
بالِ ہُما سایہ فگن پروین نشار بر تری

بر روئے توای نازنین صد آفرین صد آفرین
روئے ندارد اینچنین خورشید چرخ چنبری

گردم بگرد کوئے تو جان دادم اندر بوئے تو
آن نرگس جادوئے تو شد رشک سحر سامری

ہر عندلیب نغمہ خوان ناگاہ آید در فغان
گر ہمچنین دامن کشان سوئے گلستان بگذری

چشم عنایت بر کشا آن روئے زیبایت نما
تا راغبِ دل خستہ را در وجد و حالت آوری

قطعات تاریخ طبع

قطعہ تاریخ از حضرت اُستاذنا العلّام فاضلِ قمقام سیّدی و مولائی حضرت شمس العلما مولٰنا الحاج

مولوی محمد مظہر صاحب قبلہ مجددی ہوگلوی

(سابق سینیر مدرس مدرسہ عالیہ کلکتہ)

چہا نظم مرغوب طبع خلایق | چہ دیوان دیوانِ نظم ثریّا
پئے سال اتمام از غیب مظہر | بگفتیم۔ دیوانِ راغب مُزکّیٰ

۱۳۵۱ ھج

قطعۂ تاریخ از شاعر رطب اللسان و ناظم عذب البیان

جناب معلّی القاب مولٰنا محمد جمیل انصاری سیوانی (فخر المحدثین)

(سینیر مدرس مدرسۂ عالیہ کلکتہ)

داد ترتیب راغب خوشگو | چون کلام فصیح خود ثاقب
پس ز روئے جمل جمیل بگفت | سال- دیوان سید راغب

۱۳۵۱ ھج

دیگر

این دیوان سید نظام است خوب | بفن ادب نسخۂ لاجواب
چو فکرے نمودم پئے سال طبع | جمیل آمد آنگہ- زہے خوش کتاب

۱۳۵۱ ہج

تقاریظ از علمائے نامی و شعرائے گرامی

تقریظ از عالم المعی فاضل لوذعی

جناب خان بہادر آقا محمد کاظم شیرازی صاحب

(دیرین معلم لسان فارسی در بورڈ آف اکزامنرس و فیلو و مدرس فارسی در کلکتہ یونیورسٹی وغیرہ)

دیوان راغب کہ اثر خامۂ جناب مولوی نظام الدین صاحب است ملاحظہ شد غزلہایش ساده و بعض شیرین تر است در شعر گوئی تتبع از شعرائے قدیم نموده اند۔ با وجودیکہ وطنشان بنگال و تربیت یافتۂ این آب و خاک اند کہ فارسی دران مفقود بلکہ معدوم می نماید اقدام ایشان بسرودن اشعار فارسی موجب تمجید و تحسین است۔ چاپ دیوان بسیار مرغوب و کاغذش نیز بسیار خوب میباشد۔

محمد کاظم شیرازی

تقریظ ازعالیجناب معلی القاب خان بہادر شمس العلما مولٰنا

ڈاکٹر محمد ہدایت حسین صاحب

(پی۔ایچ۔ڈی۔ایف۔اے۔ایس۔بی۔ایم۔آر۔اے۔ایس (پرنسپل مدرسہ عالیہ کلکتہ)

حامدًا و مصلیًا۔ امابعد دیوان راغب بمطالعہ درآمد۔ ماشاءاللہ مولوی سید نظام الدین صاحب راغب بارکپوری طبع وقاد و ذہن نقاد دارند۔ کلام ایشان سزاوار صد آفرین است ونظم شان مستوجب ہزار تحسین۔ طباعت دیوان نیز دیدہ زیب واقع شدہ وکاغذش وخطش ہم دلفریب۔ حق تعالیٰ سعی ایشان مشکور فرماید وکلام ایشان را خلعت قبولیت عطا نماید

آمین۔ این دعا از من وز جملہ جہان آمین باد

محمد ہدایت حسین عفی عنہ

تقریظ از شاہباز بلند پرواز

اوج سخن گستری رشک روان خاقانی و انوری جامع فضائل صوری و معنوی،

جناب مولٰنا سیّد عبدالرشید صاحب شہزادپوری پٹنوی

(یکے از سابق مدرسین مدرسۂ عالیہ کلکتہ)

الحمدللہ والمنۃ۔ دیوان راغبؔ کہ تصنیف لطیف جناب مولٰنا سید نظام الدین صاحب راغبؔ بارکپوری ست بمطالعہ درآمد مرحبا گفتم و خیلے از خویش رفتم۔ حبّذا سخنور باکمال کہ در خاک بنگالہ سرود شیراز و اصفہان سرائیدہ و مُرغان اولی اجنحہ را بدام خویش کشیدہ ایزد تقدس وتعالیٰ در عمر عزیز این جوان صالح برکت بخشد و حُسن توفیق را رفیق حالش گرداند کہ یادگار سلف ست و حجت خلف۔ باقی:۔ حاجت مشاطہ نیست روئے دل آرام را۔ والسّلام

چاشنی گیر خوان اخلاص۔ رشید پٹنوی عفی عنہ

تقریظ عالیجناب معلیٰ القاب

جناب مولٰنا محمّد عبدالسّتار صاحب فیضی داناپوری (فخر المحدثین)

(مدرس مدرسۂ عالیہ کلکتہ)

دیوان راغب کہ پیش نظر من است دیوانیست مرغوب و پسندیدہ کہ بغور مطالعہ از دل صدائے آفرین و احسنت اضطراراً برمی آید۔ بندش کلام۔ علو مضامین۔ روانیٔ زبان از حد مرغوب و مطبوع است۔

اُمید کہ مفید عام خواہد شد۔ انشاءاللہ تعالیٰ۔

محمد عبدالستار فیضی

تقریظ منظوم از عالم با عمل شاعر بیدل

جناب مولٰنا ابوبکر محمد صدیق صاحب

نواکھالوی المتخلص بہ عتیق

از جناب سید والا تبار
ای نظام الدین راغب باوقار
گشت این دیوان مدوّن مرحبا
وہ چہ خوش دیوانِ راغب حبّذا
صفحہ ہایش ہمچو خدّ مہوشان
حرفہایش بر مثالِ خالِ آن
دلکش و مرغوب ہم طرزِ سخن
دل رُبو وقت نگاہ از خوشتن
عطر آگین شد مشام اہل فن
از شمیم نکہت آن در زمن

گشت از فحوائے آن پر انگبین
کام جان اہل دانش بالیقین
نظم تابان ناظم شیرین سخن
گشت شاہد بر کمال علم و فن
بارک اللہ او ز بارکپور ہست
گرچہ آن از خاکِ ایران دور ہست
لیک نظم از ماسبق بُردہ سبق
گشت زین تحسین را او مستحق
زین طراوت از زبانم این چنین
آفرین صد آفرین صد آفرین

گرچہ نظم راغب آمد دلفریب
لیک تقریظم بدان افزود زیب
روی گلگون را بود گلگونہ زین
بیگمان زینت فزای مہ جبین
بر فزاید رغبت نظم سخن
در دلِ راغب ز لطف ذو المنن
در دو عالم کامران و شاد کام
باد او تا دہر را باشد قیام
فخر بنگال ست راغب خوشمقال
اینچنین گوید عتیق از صدق بال

تقریظ بزبانِ اُردو از شاعرِ بعدیل و ناظمِ بے تمثیل طوطی بنگالہ

جناب خان بہادر مولٰنا رضا علی صاحب وحشت

(پروفیسر اسلامیہ کالج کلکتہ)

جناب راغب صاحب کا فارسی کلام دیکھ کر مجھے ایک مسرت آمیز تعجب ہوا فارسی شاعری ہندوستان میں فی الحال کالعدم ہے کبھی کبھی کسی رسالے میں کسی کا فارسی کلام نظر آجاتا ہے لیکن عموماً اُس میں لطف زبان مفقود ہوتا ہے۔ راغب صاحب کا کلام کیا بلحاظ صفائی اور کیا بلحاظ لطافت ہر طرح قابلِ تحسین ہے۔ طباعت اِس قدر پاکیزہ ہے کہ جی چاہتا ہے پہروں دیکھا کیجیے۔ کاغذ بھی اعلیٰ درجہ کا ہے۔ غرض صوری اور معنوی خوبیاں یکجا جمع کر دی گئی ہیں۔ میں جناب راغب صاحب کو مبارکباد دیتا ہوں کہ انھوں نے ضیافتِ نظر اور ضیافتِ طبع دونوں کا سامان بہم پہنچایا ہے۔

رضا علی وحشت